

Розвиток полікультурної компетентності студентів-іноземців у процесі навчання української мови

І. А. Дирда

Кафедра української мови, Криворізький державний педагогічний університет

Paper received 30.05.18; Accepted for publication 07.06.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2018-170VI70-03>

Анотація. У статті з'ясовано сутність поняття «полікультурна компетентність»; наголошено на особливостях навчання іноземних студентів в Україні; проаналізовано навчальні плани, програми і підручники з української мови для іноземців; запропоновано методику розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів у процесі вивчення української мови; презентовано авторський посібник «Полікультурна освіта студентів-іноземців» та визначено його роль у розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів.

Ключові слова: полікультурна компетентність, навчання іноземних студентів, мовна підготовка, розвиток полікультурної компетентності.

Вступ. Мова країни, у якій перебувають та навчаються іноземці, є не тільки навчальним предметом, а й освітньою дисципліною, засобом усебічного розвитку упродовж життя та провідником майбутніх фахівців у їхньому становленні як професійних особистостей. Для іноземців, що навчаються в українських закладах вищої освіти (ЗВО), українська мова є мовою соціокультурного оточення, викладається задля формування умінь міжкультурної комунікації. Підготовка іноземних фахівців в Україні – це одна з ефективних форм культурного і наукового співробітництва, що сприяє зміцненню авторитету України на міжнародній арені, є джерелом додаткового фінансування освіти.

Короткий огляд публікацій за темою. Суттєвий внесок в аналіз проблеми вивчення української мови як іноземної зроблено такими науковцями, як Н. Бабич, З. Бакум, Л. Барановська, О. Біляев, І. Бім, С. Караман, О. Копусь, М. Пентилюк, Б. Сокіл, О. Тростинська, Н. Ушакова, С. Яворська. У процесі навчання української мови іноземні студенти набувають досвіду міжкультурної комунікації, результатом якого є розвиток полікультурної компетентності. Зарубіжні та українські дослідники (Дж. Беннет, Н. Богатих, І. Васютенкова, Л. Воротняк, Л. Гончаренко, О. Джурина, В. Кузьменко, Л. Перетяга, Т. Поштарьова, І. Соколова, Б. Татохов, О. Щеглова) зробили різні акценти щодо змісту поняття «полікультурна компетентність» залежно від цілей та сфери його застосування. Для створення авторської методики було проаналізовано чинні програми української мови для іноземних студентів: програма «Українська мова» (укладачі О. Черемська, Г. Гайдамака), «Українська мова як іноземна у кредитно-модульному навчанні» (укладачі В. Чумак, О. Чумак), «Українська мова (для іноземних студентів)» (укладач Н. Чабан), робоча навчальна програма з дисципліни «Українська мова» для студентів I курсу (іноземних громадян) усіх спеціальностей усіх напрямів підготовки (ДВНЗ «Криворізький національний університет») (укладач Н. Кравцова).

Мета. Реалізувати авторську методику розвитку полікультурної компетентності студентів-іноземців у навчальному посібнику.

Результати та їх обговорення. Останні роки спостерігається тенденція до збільшення кількості інозе-

мих студентів, які бажають отримати вищу освіту в Україні. Більшість іноземних студентів мають низький рівень інформованості про політичну, економічну та соціальну системи нашої країни; про норми, звичаї, традиції та культуру народу; про систему вищої освіти. Для значної частини іноземців уперше постає проблема інтернаціоналізації, необхідності комунікації з носіями різних культур.

Узагальнюючи думки науковців (І. Зозуля, Л. Рибаченко, Б. Сокіл), варто виокремити чинники, що зумовлюють навчання іноземних студентів:

- політичний (навчання іноземних громадян сприяє зростанню і зміцненню міжнародного престижу України за кордоном, створенню атмосфери довіри і взаєморозуміння);

- економічний (зростання ролі випускників українських ЗВО, особливо тих, хто працює в сфері бізнесу і може просувати українські товари та послуги на ринках своїх країн);

- психологічний (психологічне адаптування студентів-іноземців до незвичних умов життя, спілкування, нової культури, традицій).

Головним чинником створення методичного та інформаційного забезпечення мовної підготовки іноземних студентів українських закладах вищої освіти є розроблення «Єдиної типової навчальної програми з української мови для іноземних студентів» (Л. Дзюбенко, С. Філіпчук, Т. Шевчук, В. Дубинський, Л. Новицька, С. Чезганов), яка опирається на навчальний план МОН України (наказ № 260 від 04.04.2006 р.). Програма складається з трьох розділів. I розділ визначає мету, завдання, етапи, зміст, методи і форми навчання, форми контролю, орієнтовану тематику текстових матеріалів. У II розділі йдеться про основний етап навчання (I–II курси). Кількість годин для вивчення української мови складає 652 (490 аудиторні та 162 самостійні). У III розділі Програми подано опис завершального етапу навчання (III курс та перший семестр IV курсу). Серед базових положень програми формування у студентів-іноземців навичок та умінь для спілкування в суспільно-політичній та соціально-культурній сферах у руслі міжкультурної комунікації та розвиток загальнолюдських цінностей є ключовими.

Відповідно до Єдиної типової навчальної програми та наказу МОН України № 260, на основі такої про-

грами на мовних кафедрах вищих навчальних закладах розроблено робочі навчальні програми з урахуванням специфіки профілю навчання та контингенту студентів. Означений нормативний документ втратив чинність від 18.08.2016 наказом МОН України № 997 «Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 04.04.2006 № 260 «Про вивчення української (російської) мови іноземними студентами і аспірантами», обсяг годин, необхідних студентам-іноземцям для навчання та/або побутового спілкування відповідно до освітніх програм встановлюється та забезпечується керівниками вищих навчальних закладів. Отже, відповідальність за регулювання навчальних програм та обсяг годин повністю покладається на навчальний заклад, унаслідок чого ми можемо спостерігати невідповідність годин у ЗВО.

Іноземні студенти – це соціалізовані зрілі особистості, сформовані під впливом того середовища, у якому вони виховувалися. Зазвичай вони мають певну життєву позицію, цільові настанови та систему цінностей. Тому одним із завдань сучасної освіти в умовах світової глобалізації стає створення умов для того, щоб іноземні студенти набували досвіду міжкультурного спілкування, у процесі якого відбувається формування полікультурної компетентності.

Сутність полікультурної компетентності полягає в усвідомленні людиною культурного різноманіття світу, доброзичливе, відкрите й неупереджене ставлення до будь-якої культури та її носіїв. Полікультурна компетентність охоплює перспективу міжкультурних контактів, свідоме знання власної культури, певні системи поглядів на створення культурних контрастів, здатність аналізувати взаємодію, прогнозувати непорозуміння, уміти долати стереотипи [5].

Задля розвитку полікультурної компетентності ми розробили авторську методичку, яку розміщено в посібнику «Полікультурна освіта студентів-іноземців».

Мета створеної методички: навчати розуміти особливості різних національностей та взаємодіяти з представниками інших культур; активізувати знання про власну культуру та навчати культурного самоаналізу; навчати студента толерантного ставлення до будь-якої культури та її носіїв, показати причинно-наслідкові зв'язки помилкових суджень і традицій, звичаїв тієї чи тієї країни; домогтися усвідомлення особливостей міжкультурного спілкування, прогнозувати непорозуміння.

Посібник складається з 12 тематичних блоків: «Світова культура», «Виховання толерантності», «Глобальні проблеми людства», «Національна символіка», «Мій дім – моя фортеця», «Традиційна сім'я: традиції та сучасність», «Мистецтво та література», «Освіта та виховання», «Мовленнєвий етикет», «Соціальні інститути» тощо.

Вибір тем блоків зумовлено національністю студентів, напрямом їх навчання та рівнем знань української мови (B1 – B2). Задля розвитку полікультурної компетентності студентів ураховано історію кожного народу, особливості різних культур, традицій, звичаїв, поведінки, способу мислення їх представників.

В основу створеної методички покладено комунікативний підхід, який спрямований саме на практику

спілкування. Упровадження комунікативного підходу передбачає максимальне заглиблення студента в українськомовний процес, що досягається завдяки зведенню послуговування рідною мовою до мінімуму. Так, на основному етапі навчання української мови студенти виокремлюють значення нових слів через його пояснення, визначення.

Робота над кожним тематичним блоком передбачає певні етапи.

На прикладі однієї з тем розглянемо процес розвитку полікультурної компетентності студентів-іноземців. У посібнику студентам представлено тему «Глобальні проблеми людства».

На етапі прелімінарних вправ студентам запропоновано проглянути малюнки (рис. 1.) за темою та дати відповіді на такі запитання.

Рис.1. Глобальні проблеми людства.

1. Проаналізуйте малюнки. Які символи зображені на них? Доберіть відповідний прикметник, який характеризує природу тієї чи тієї проблеми?

2. Використовуючи подані словосполучення (*сміття, бездомні тварини, насичений транспортний рух, вихлопні гази, використання поліетиленових пакетів*), запропонуйте розв'язання таких проблем. Розкажіть про ваше особисте сприяння охороні навколишнього середовища.

3. Щоб ви хотіли змінити або удосконалити у тому місці, де ви живете? Використовуйте такі фрази:

Я хотів би бачити більше / менше ...

Як на мене, буде краще, якщо ...

На мою думку, не повинно бути ..., тому що ...

Керуючись принципами наочності (робота з ілюстрованим матеріалом, описати малюнок, пояснити зображення), наступності та перспективності (підготовка до читання, прогнозування змісту тексту, самостійна семантизація слова на основі встановлення смислових зв'язків, робота над новою лексикою за текстом за допомогою тлумачних словників, пояснень викладача), ми обирали прелімінарні вправи.

Основний етап передбачає ознайомлення з текстом. Задля розвитку полікультурної компетентності обрано принцип текстоцентризму, позаяк текст є важливим інструментом у процесі оволодіння чотирма видами мовленнєвої діяльності.

Наступний етап передбачає роботу над текстом (виконання лексико-граматичних та мовленнєво-комунікативних вправ, робота над трансформацією тексту). На етапі виконання лексико-граматичних вправ реалізовано принцип систематичності та послідовності, наступності та перспективності для повто-

рення пройденного матеріалу, принцип урахування рідної мови.

Подано приклади таких вправ за темою «Глобальні проблеми людства»:

1) утворіть від поданих іменників прикметники. *Географія, клімат, суспільство, екологія, політика, пріоритет, сировина;*

2) дайте визначення таким словосполученням: *глобальна проблема, демографічний бум, зелена революція, екологічна рівновага, міждисциплінарний підхід;*

3) розділіть слова на групи: демографічна, продовольча та екологічна проблема;

4) складіть речення з поданими словами: *дефіцит, енергетика, стихійні лиха, захворювання, виробництво, довкілля, ґрунт.*

Після роботи над граматику української мови та лексичними одиницями студенти працюють над змістом тексту. На наступному етапі запропоновано мовленнєво-комунікативні вправи.

Для прищеплення поваги до будь-якої культури, почуття толерантності, розуміння особливостей різних народностей, на етапі виконання мовленнєво-комунікативних вправ обрано полікультурний підхід, особистісно орієнтований підхід та принцип гуманізму та індивідуалізації. Наведемо приклад вправ за поданою темою.

1. Дайте відповіді на запитання. У чому полягає сутність глобалізації світового господарства? Які чинники зумовлюють процес глобалізації? Охарактеризуйте соціально-економічні передумови глобалізації. Назвіть основні ознаки глобальних проблем сучасності. У чому полягає зміст глобальних проблем у сфері взаємодії природи і суспільства? Назвіть характерні риси глобальних проблем у сфері суспільних відносин. Чим характеризуються глобальні проблеми у сфері розвитку людини та забезпечення її майбутнього існування?

2. У зв'язку з чим у тексті використано такі числа: 2,5 250 20 2/3 1

3. Чи можна виокремити найважливішу проблему серед запропонованих?

4. Яка актуальна глобальна проблеми вашої країни? Як населення та уряд сприяє розв'язанню проблеми?

5. Побудуйте діалог, пов'язаний з певною проблемою та використовуйте такі слова і словосполучення: *дефіцит, енергетика, стихійні лиха, замкнутий цикл використання ресурсів, зелена революція, виробництво,*

во, довкілля, ґрунт, глобальна проблема, демографічний бум.

6. Намалуйте плакат на тему «Глобальні проблеми людства», використовуючи символи і приготуйте виступ за темою.

Додатково кожен тематичний блок містить роботу над трансформацією тексту, яка сприяє більш глибокому його розумінню. Лише той текст осмислений, головний зміст якого можна презентувати у стисненій формі. Запропоновано такі завдання: скласти конспект тексту; скласти питальний та розгорнутий тезовий план до тексту; написати анотацію; скласти стислий переказ; переказати текст.

У кінці кожної теми студентам запропоновано робота з формування навичок аудіювання або самостійна робота з додатковим матеріалом для закріплення отриманих умінь та навичок (читання, самостійна трансформація тексту, робота над змістом тексту).

Висновки. Отже, задля розвитку полікультурної компетентності розроблено авторську методику, яку розміщено в посібнику «Полікультурна освіта студентів-іноземців». Посібник складається з 12 тематичних блоків. Вибір тем блоків був зумовлений націоналістичною студентів, напрямом їх навчання та рівнем знань української мови (В1 – В2). Задля розвитку полікультурної компетентності студентів урахувано історію кожного народу, особливості різних культур.

Мета створеної методики: навчати розуміти особливості різних національностей та взаємодіяти з представниками інших культур; активізувати знання про власну культуру та навчати культурного самоаналізу; навчати студента толерантного ставлення до будь-якої культури та її носіїв, показати причинно-наслідкові зв'язки помилок суджень і традицій, звичаїв тієї чи тієї країни; домогтися усвідомлення особливостей міжкультурного спілкування, прогнозувати непорозуміння.

Робота над кожним тематичним блоком передбачає певні етапи: прелімінарні вправи, основний етап (ознайомлення з текстом), лексико-граматичні вправи, мовленнєві та комунікативні вправи, робота над трансформацією тексту.

Отже, реалізація викладачем створеної методики у практиці навчання іноземних студентів буде мати позитивні результати у процесі розвитку полікультурної компетентності студентів-іноземців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакум З. П. Українська мова для студентів-іноземців (рівень С1) : [навчальний посібник] / Бакум З. П., Городецька В. А., Суховенко Н. І. – Кривий Ріг, 2013. – Ч. II. – 98 с.
2. Бакум З. П., Костюк С. С. Методика розвитку компетентностей міжкультурної комунікації у процесі вивчення української мови як іноземної / Бакум З. П., Костюк С. С. // Journal Association 1901 "SERIKE". – Вип. 19. – 2018. – С. 8–12.
3. Єдина типова навчальна програма з української мови для студентів-іноземців основних факультетів нефілологічного профілю вищих навчальних закладів України III-IV рівнів акредитації / [Л. І. Дзюбенко, В. В. Дубичинський, С. А. Чезганов та ін.]; за ред. О. М. Тростинської, Н. І. Ушакової. – К. : НТУ «КПІ», 2009. – Ч. 3. – 52 с.
4. Кушнір І. М. Компоненти полікультурної компетентності іноземних студентів / І. М. Кушнір // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. – 2008. – №13. – С. 73–78.
5. Рибаченко Л. І. Сучасний стан і основні напрямки реформи системи навчання іноземних громадян в навчальних закладах України / Л. І. Рибаченко. – Донецьк, 2001. – С. 174–178.
6. Сокіл Б. Концепція підготовки фахівців для викладання української мови в іншомовній аудиторії / Б. Сокіл, З. Мацюк // Концепція підготовки фахівців для викладання української мови в іншомовній аудиторії / Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. пр. – Львів, 2006. – Вип. 1. – С. 6–8.
7. Ушакова Н. І. Концепція мовної підготовки іноземців у ВНЗ України / Ушакова Н. І., Дубичинський В. В., Трос-

тинська О. М. // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти. Міжпредметні зв'язки : зб. наук. праць. –

Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – Вип. 19. – С. 136–146.

REFERENCES

1. Bakum Z., Kostyuk S. Methods of intercultural competences development during the Ukrainian language training as a foreign / Bakum Z., Kostyuk S. // Journal Association 1901 "SEPIKE". – Issue 19. – 2018. – P. 8–12.
2. Bakum Z., Ukrainian for foreign students (level C1) : [educational manual] / Bakum Z. P., Horodetska V. A., Sukhovenko N. I. – Kryvyi Rih, 2013. – P. II. – 98 p.
3. General typical educational program of Ukrainian for foreign students of main non-philological departments of higher educational establishments of III-IV accreditation / [L.I. Dziubenko, V. V. Dubichynskyi, S. A. Chezghanov]; edited by O. M. Trostynska, N. I. Ushakova. – K. : NTU «KPI», 2009. – P. 3. – 52 p.
4. Kushnir I. M. Components of foreign students' polycultural competence / I. M. Kushnir / Teaching languages in higher educational establishments on the stage. – 2008. – № 13. – P. 73–78.
5. Rybachenko L. I. The current state and main areas of the reform of system of foreign students' education in Ukrainian educational establishments / L. I. Rybachenko. – Donetsk, 2001. – P. 174–178.
6. Sokil B. Conception of specialists training for teaching Ukrainian for foreign students / B. Sokil, Z. Matsuk / The theory and practice of teaching Ukrainian as a foreign language: collected articles – Lviv, 2006. – Issue 1. – P. 6–8.
7. Ushakova N. I. Концепція мовної підготовки іноземців у ВНЗ України / Ushakova N. I., Dubychynskyi V. V., Trostynska O. M. // Teaching languages in the higher educational establishments. Intersubject connections : collected articles. – Kh. : V. N. Karazin Kharkiv National University, 2011. – Issue 19. – P. 136–146.

Development of foreign students' polycultural competence during the Ukrainian language training

I. A. Dyrda

Abstract. The paper shows the analysis of scientists' views to the definitions of the term "polycultural competence"; peculiarities of foreign students training in Ukraine are emphasized; educational plans, programs and textbooks of the Ukrainian language for foreign students are analyzed; the methodology of development of foreign students' polycultural competence during Ukrainian training is offered; author's educational supplies "Polycultural competence" are analyzed.

Keywords: *polycultural competence, foreign students' education, language training, polycultural competence development.*

Развитие поликультурной компетентности иностранных студентов в процессе изучения украинского языка

И. А. Дырда

Аннотация. В статье раскрыта сущность понятия «поликультурная компетентность»; сделан акцент на особенностях обучения иностранных студентов в Украине; проанализированы учебные планы, программы и учебники украинского языка для иностранцев; представлена методика развития поликультурной компетентности студентов-иностранцев в процессе изучения украинского языка; проанализирован авторское пособие «Поликультурное образование студентов-иностранцев».

Ключевые слова: *поликультурная компетентность, обучение иностранных студентов, языковая подготовка, развитие поликультурной компетентности.*